

Redakcija: Algimantas Mickūnas, Arūnas Sverdiolas, Saulius Žukas
Šis numeris sudarė Kęstutis Nastopka

Žurnalą parėmė
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

VU Biblioteka
Lietuvijos filologijos
skaitykla

Tekstai:

- © Nijolė Keršytė, 2009
- © Kęstutis Nastopka, 2009
- © Eric Landowski, 2007
- © Viktorija Daujotytė, 2007
- © Denis Bertrand, 2007
- © Paolo Fabbri, 2007
- © Felix Thürlemann, 2007
- © Heidi Toelle, 2007
- © Algimantas Mickūnas, 2007
- © Saulius Žukas, 2008

Algirdas Julius Greimas, „Notas manuscritas de A. J. Greimas sobre as paixões“
in *Testemunhos*, © PUC-SP / USP, 1994

Algirdas Julius Greimas, „C'est très simple...“ in *Art et thérapie* © *Art et thérapie*, 1991

Algirdas Julius Greimas, Teresa Mary Keane, „Pour ferrer la cigale“ in *Espaces du Texte. Recueil d'hommages pour Jacques Geninascia*, © Editions de la Baconnière, 1990

Vertimai:

- © Vertimas į lietuvių kalbą, Danutė Bacevičiūtė, 2009
- © Vertimas į lietuvių kalbą, Lina Perkauskaitė, 2009
- © Vertimas į lietuvių kalbą, Ramutė Ramunienė, 2009
- © Vertimas į lietuvių kalbą, Nijolė Keršytė, 2009
- © Vertimas į lietuvių kalbą, Kęstutis Nastopka, 2009

© Baltų lankų leidyba, 2009

1/1305
VU Biblioteka
Lietuvijos filologijos
skaitykla

Žurnalas leidžiamas dukart per metus
Adresas: Kęstučio g. 10, LT-08116 Vilnius
Printed in Lithuania

ISSN 1392-0189

[PASTABOS APIE PASIJAS]

ALGIRDAS JULIUS GREIMAS

Šie Greimo užrašų fragmentai išspausdinti 1994 metais San Paule išleistoje knygoje Testemunhos, skirtoje Greimo palikimui. Leidėjų pastaboje sakoma:

„Knygoje reprodukuoti rankraščio puslapiai paimti iš 65 puslapių pluošto, kuriuos 1979 metais jų autorius pateikė Ericui Landowskiui siūlydamas drauge rašyti knygą apie individualias ir kolektyvinę pasijas. Čia rasite pirmujų (nuo 1 iki 3) ir paskutinių (nuo 57 iki 60, nuo 63 iki 65) puslapių faksimiles ir spausdintą tekstą. Sumėnys kiek vėliau buvo vykdomas bendradarbiaujant su Jacques' u Fontanille, o jo rezultatas, kaip žinoma, yra po dvylikos metų išėjusi knyga Sémiotique des passions. Des états de choses aux états d'âme (Paris: Seuil, 1991).“

1 puslapis

Šiapus pasiju

- I Gyvenimas kaip modalinė kompetencija
- II Pirmynkštės pasiju išraiškos
- III Kūno pasijos

2 puslapis

Pasijos

Palyginti su teksto, sudaryto iš modalinių struktūrų, aromatais ir kvapais

– šis aromatas, šie „prasmės efektais“ komunikacijos metu eina pasitiki *timinio* adresato.

Pastaba. Taigi kiekviena modalinė artikuliacija įtraukia pasi-jinius „prasmės efektus“!

3 puslapis

pasijos kaip „prasmės efektas“

(1) Idomu pastebeti, nors tai nieko neįrodo, kad prancūzų kalboje veiksmažodžio *sentir* („jausti“) „pirmoji“ reikšmė yra *uoslés pojūtis*.

Taigi „aistringas“, jausmingas diskursas yra *kvapnus diskursas*.

Pastaba. Priešingai, *kognityvinis matmuo* siejamas su skonio pojūčiais (*sapère > savoir* („žinoti“), „turėti skoni“).

(2) Taigi nenuostabu, kad diskurso semiotika, stengdamasi pirmiausia rasti ir atpažinti diskursą įpavidalinančias struktūras, tiktai vėliau susidomėjo prasmės efektais, tuo „aromatu“, kurį ji skleidžia pasireikšdama.

57 puslapis

Ijautrinimas (sensibilisation)

1. Mūsų manymu, svarbu pažymeti, kad įvairiose kultūrose modalinės struktūros ne tik paslepiamos po moralistine uždanga, bet jos taip pat „ijautrina“ modalines įrangas (*dispositifs modaux*), ir tai daroma nevienodai, atsižvelgiant į epochas ir kultūrines sferas. Vienos iš šių struktūrų traktuojamos kaip sukeliančios „jausmo“ ar „pasijos“ prasminius efektus, kitos lieka konotuotos tik kaip „dvasinės būsenos“ arba „tendencijos“ (arba „nusiteikimai“)

Pvz.: „šykštumas“ yra pasija
„išlaidumas“ nėra.

2. Šis reiškinys – semionaratyvinių struktūrų, o siauriau imant, jų modalinių įrangų ijautrinimas – atskartoja natūraliuju kalbų *leksikalizacijos* ir jos pasekmės – pasaulio leksinės kategorizacijos plotmėje: kai kurios leksemos turi *jausminį atspalvį*, o kitos neturi;

tuo būdu individu „vidinis psichinis gyvenimas“ padalijamas į „jausminį gyvenimą“ ir „dvasinį“, arba kognityvinį, „gyvenimą“ ir t. t., tarp „sielos“ ir „dvasios“ ir t. t.

58 puslapis

3. Bandant pagrįsti „pasiju“ semiotikos projektą, būtina atsižvelgti į santykinį tokio įjautrinimo pobūdį: į tai, kad modalinė įranga gali būti „įjautrinta“ vienoje kultūroje ir tam tikroje epochoje, o kitose epochose ar kultūrose likti neįjautrinta. Kadangi tokia semiotika nepasikliauja paviršinių leksinių reiškinių aprašymu, o bando apibrėžti jausmines būsenas nepriklausomai nuo jų įvardijimų, šiam gilesniame lygmenyje neišvengiamai susiduriame su modalinėmis įrangomis, kurios įvairiuose kultūriuose kontekstuose gali priklausyti arba nepriklausyti lekseminei „pasiju“ klasei. Pripažstant, kad semiotika stengiasi įveikti šį kultūrinį reliatyvizmą ir sukurti „universalias“ arba „pirmykštęs“ modalines įrangas, kurias *gali* įjautrinti viena ar kita kultūra ir kurios laikytinos jausmų įvardijimais, ji (semitotika) pirmiausia privalo

(a) tyrinėti modalines įrangas nepriklausomai nuo jų „įjautrinimo“ (taigi neišskirti „jausmų“ (*sentiments*), „charakterių“, „temperamentų“ ir t. t.)

(b) apibrėžti *pateminius vaidmenis* kaip įrangas, kurios *gali būti* įjautrintos.

59 puslapis

4. Galima svarstyti, ar klausimas apie šio įjautrinimo priežastis ir prigimtį priskirtinas prie semiotikos tikslų ir uždavinių, ar, priešingai, kaip formaliai *disciplina*, ji turėtų vengti tokių klausimų, kurie neišvengiamai yra ontologinio bei metafizinio pobūdžio. Plg. teiginį apie teorijai būtiną *epistemologinį minimumą*.

(a) Galėtume, pavyzdžiu, nesunkiai paaiškinti įjautrinimą kaip psychosomatinę operaciją; tai reikštų, kad kai kurios modalinės įrangos gali, esant tam palankioms sąlygomis, daryti somatinį

poveikį. Bet neaišku, ką duoda ši nauja formuluotė: atrodo, tarsi elgtumėmės kaip tie Molière'o daktarai, ieškantys gargždančių graikiškų-lotyniškų žodžių.

(b) Toks aiškinimas atrodo ne itin naudingas dar ir dėl to, kad jis tiktai iškelia naujus klausimus. Pripažindami, kad žmogiškos būtybės yra daugiau ar mažiau „jautrios“, turime įvesti naują „somatino jautrumo“ matmenį. Pripažinus, kad „jautumas“ įvairuoja skirtingose epochose ir kultūrose, psichinių reiškinių poveikis somatiniams nebeatrodo

60 puslapis

„asmeniškas“ individu sielos ir kūno reikalas, o vėlgi tampa *kultūrine* problema: tam tikra kultūra sukultūrina ir sureliatyvina netik mūsų „sielas“, bet ir mūsų „kūnus“.

(c) Kaip matome, užuot nustatę paprastą, kryptingą priežastinę, imame suktis ratu, ir iš to semiotikai jokios naudos. Išvada: semiotikai nedera spręsti apie įjautrinimo „prigimtį“.

Pavyzdžiai

jeigu reikia:

Diderot „perdētas jautumas“ (*sensiblerie*)

XVII a. *dosni siela* (*âme généreuse*) buvo įjautrinta

3.

63 puslapis

Konotatyvių taksonomijų reguliuojanti funkcija

1. Šių *socialinių* taksonomijų, pagal kurias klasifikuojami individai, reikšmė didžiulė: jos įveda numatymo, prisitaikymo, apskritai imant, saugumo elementus į socialinius individų savitarpio santykius. Kai tik esantis subjektas pripažystamas, suklašifikuojamas, „pakrikštijamas“ kaip „piktas“, „patiklus“ ir t. t., antisubjekto (S_2) programa gali būti vėl sudaryta (prisitaikant, priešinantis ar kuriant atitinkamas pagalbines naratyvines programas ir t. t.).

2. Reikalai klostosi taip, tarsi tam tikros modalinės įrangos *ijautrinimas* pasireikštū (arba bentaptū akivaizdus, „*jisąmonintas*“) tik būdamas įvardytas, leksikalizuotas; atrodytū, kad ijautrinimo požymis priskiriamas tik leksemui, įvardijančiai modalinę įrangą, kuri šiame konkrečiame kontekste tampa realizuota (o nebe tik „galinčia būti“) patema.

Tai gana dažnas, nors menkai tetyrinėtas reiškinys. Bet pabirų duomenų yra. Įvairiose mitinėse-folklorinėse literatūrose „veiki-mo žodžiu“ motyvas

64 puslapis

paliudija magišką tirkinių vardų pobūdį; jie yra esminis asmenybės, individualizavimo sampratos komponentas. Taip pat, pavyzdžiu, medicinoje diagnozė, įvardydama ligą, ją kone išgydo ir t. t.

Čia jau galima pateikti iš tikrujų „aistringą“ pavyzdį (juo aistringai žavėdavaus): tai *Parmos vienuolyno* epizodas, kuriamo grafas Moska dreba iš baimės, kad tik du įsimylėjeliai (Fabricijus ir Sanseverina) neištartų žodžio „meilė“, kuris galutinai nulemtų jo ateitį, nepalikdamas jam jokios vilties.

Gana mīslinga problema yra pasiju *veiksmingumas*, perėjimas nuo buvimo būsenos prie *veikimo*, prie naratyvinės programos, virtualiai slypinčios modalinėje įrangoje, realizavimo.

Grįžtant prie paminėtojo siužeto, galima klausti, ar žodis „meilė“ netampa „Damoklo kardu“ iš dalies ir dėl *intensyvaus ijautriniimo*, būdingo šiai patemai romantizmo epochoje. (Tai skatina tyrinėti ijautrinimą

65 puslapis

kaip tam tikrą *tinklelij*.)

3. Kita vertus, konstatuodami, kad patemos dažnai turi *moralizavimo požymius*, kitaip tariant, kad „pasijinę“ taksonomiją ištisai ar iš dalies uždengia moralizuojantis klasifikacinis tinklelis, dar

sykį patvirtiname konotacijos sistemą reguliuojantį vaidmenį. Tai, kad yra gerų ir blogų pasijų, gerų ir blogų charakterių, akivaizdžiai rodo, kad kiekvienoje kultūroje slypi tik jai būdingos *normatyvios sistemas*.

Iš prancūzų kalbos vertė KĘSTUTIS NASTOPKA

Versta iš: Algirdas Julien Greimas, *Testemunhos*, ed. Ana Claudia de Oliveira, São Paulo: PUC-SP / USP, 1994, p. 15–35.